

Theodor Fontane'nin "Effi Briest" ve Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" Adlı Romanlarında Aldatan Kadın

Adulteress in Theodor Fontane's "Effie Briest" and Halit Ziya Uşaklıgil's "Aşk-ı Memnu"

Merve KARABULUT

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Atatürk University, Faculty of Letters, Department of German Language and Literature, Erzurum, Turkey

öz

Bu çalışmada Alman ve Türk edebiyatı için klasik birer eser olarak nitelendirilen ve 19. yüzyılın önemli yazarları tarafından kaleme alınan "Effi Briest" ve "Aşk-ı Memnu" adlı eserler incelenmiş ve birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Her iki eserde de ortak motif olan aldatan kadın üzerinden gidilerek, eserlerdeki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Aldatan kadına yönelik farklı yaklaşım tarzları olduğu göze çarpmaktadır. Bu yaklaşım tarzlarındaki farklılık, sadece farklı kültürlerde değil, aynı kültüre ait farklı sosyoekonomik tabakalarda da görülebilir. İçinde buldukları dönemi eserlerine etkili bir biçimde yansıtan yazarlar, yaşadığı döneme ve sonraki yıllara eserleriyle damgasını vururlar. Eşine ihanet eden bir kadın ve yasak ilişkinin sonuçları bu romanların temelini oluşturur. Her yanıyla gerçek yaşama uyan ve gerçeklikten bir kesit olan aldatan bir kadın ve onun toplumdaki yeri ve sosyal yapıdaki çarpıklıklar her iki romanda da göze çarpan en belirgin noktalarıdır. Buradan hareketle eserlerde yer alan farklı kültürlere ait aldatan kadın ve aldatan kadına toplumun bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Effi Briest, Theodor Fontane, Aşk-ı Memnu, Halit Ziya Uşaklıgil, Aldatan Kadın

ABSTRACT

In this study, the works named "Effie Briest" and "Aşk-ı Memnu", which are described as classic works for German and Turkish literature and written by important writers of the 19th century, were examined and compared with each other. The similarities and differences in the works were tried to be revealed by going over the adulteress, which is the common motif in both works. It is striking that there are different approaches to adulteress. The difference in these approaches can be seen not only in different cultures, but also in different socio-economic strata belonging to the same culture. The writers, who left their mark on the period in which they lived and the following years with their works, effectively reflected the period they were in to their works. A woman who betrays her husband and the results of the forbidden relationship form the basis of these novels. A deceiving woman who fits real life with all its aspects and is a cross-section of reality and her place in society and the distortions in the social structure are the most prominent points in both novels. From this point of view, the point of view of the society on the adulteress belonging to different cultures in the works has been tried to be revealed.

Keywords: Effi Briest, Theodor Fontane, Aşk-ı Memnu, Halit Ziya Uşaklıgil, Adulteress

Giriş

Çalışmamızda Alman yazar (Henri) Theodor Fontane'nin, 1895 yılında yayımlanan romanı *Effi Briest* ile Türk yazar Halit Ziya Uşaklıgil'in, Fontane'nin romanından birkaç yıl sonra yani 1901 yılında yayımlanan romanı *Aşk-ı Memnu* (Yasak Aşk) ele alınmıştır. Bu romanlarda ataerkil söylemi karşısına alarak kocasını aldatan kadınların yani Effi ile Bihter'in yaşantılarını ele alacağız. Edebiyat dünyasında kocasını aldatan kadın denildiği zaman, ilk akla gelen *Binbir Gece Masalları*'ndaki çerçeve öyküde yer alan Şehriyar'ın karısı tarafından aldatıldıktan sonra nasıl acımasız olduğu ve evlendiği her genç kızı aynı gece nasıl öldürdüğüdür. Masalların ortaya çıkışında ise vezirin, akıllı ve zeki kızı olan Şehrazat'ın ölümünü ertelemek için her gece Şehriyar'a masallar anlatmasına ve en heyecanlı yerinde masalı kesmesiyle birlikte hayatta kalma mücadelesine tanık oluruz. Görüldüğü gibi Binbir Gece Masallarının ortaya çıkmasında, aldatan bir kadın önemli bir rol oynamıştır ama aldatmanın cezasını da hem kendi canı ile hem de eşinin kadınlardan nefret etmesine neden olduğu için onların da canlarının alınmasıyla ödemiştir. Özellikle ataerkil düşünce yapısının sınırları içindeki kadın profilini yansıtan erkek yazarlar buna karşı gelen kadınlara kendisinin nasıl bir felaketle karşı karşıya gelebileceği iletisini de verirler. Fontane'nin *Effi Briest*'i, Tolstoy'un *Anna Karenina*'sı, Gustav Flaubert'in *Madam Bovary*'sinde olduğu gibi ataerkil söylemin sınırlarının dışına çıkan kadınlar bir şekilde cezalandırılıp ölümü seçmek zorunda kalırlar (Akyıldız Ercan 2014: 38). Bu, erkek yazarların bilinçli bir tercihi gibidir, çünkü evlilik dışı bir ilişki içine girerlerse bunun yaptırımlarının ne olacağını yani toplum tarafından dışlanma ile karşı karşıya kalacaklarını vurgularlar.

Geliş Tarihi/Received: 01.07.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 07.11.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Merve KARABULUT

E-posta: merve.karabulut@atauni.edu.tr

Atif: Karabulut, M. (2022). Theodor Fontane'nin "Effi Briest" ve Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" Adlı Romanlarında Aldatan Kadın. *Turcology Research*, 73, 37-45.

Cite this article: Karabulut, M. (2022). Adulteress in Theodor Fontane's "Effie Briest" and Halit Ziya Uşaklıgil's "Aşk-ı Memnu". *Turcology Research*, 73, 37-45.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kadının aldatmasını ele alan romanlardan biri de Amerikalı yazar Nathaniel Hawthorne'nin 1850 yılında kaleme aldığı *Kızıl Damga* adlı romanıdır. Bu romanında yazar, 17. yüzyılda toplumun değer yargılarını hiçe sayarak, yasak bir aşk yaşayan kadını ele alır. Ataerkil söylemi hiçe saydığı yani zina yaptığı için hapse atılır ve üzerinde kızıl bir harf taşımak zorunda bırakılır. Bu damga yani harf A harfidir. İngilizce "adultery" olan zina kelimesinin baş harfidir ve böylece kadının ötekileştirilmesine ve herkes tarafından zina yapan bir kadın olarak algılanmasına sebebiyet verir.

Günümüzde ise Türk edebiyatında ilk akla gelenler arasında belki de Ahmet Altan'ın 2002 yılında yayımlanan *Aldatmak* adlı romanıdır. Bu romanında yazar toplumsal statüsü yüksek olan, evli bir kadının yine kocasını aldatmasını kaleme alır. Ataerkil söylemi karşısına alarak kadınların eşlerini aldatması ile ilgili örnekleri çoğaltmamız olanaklıdır ama bu kadarının yeterli olacağı kanısındayız. Çalışmamızda ele aldığımız romanlara kısaca değinmek istiyoruz.

Halit Ziya Uşaklıgil tarafından kaleme alınan eserlerde dönemin kadın imajı çizilmektedir. Her iki eser için de ortak olan nokta kadının aldatması/aldatan kadındır. Genç bir kadının, aradığı aşkı evliliğinde bulamadığı için eşini aldatması daha önce de değindiğimiz gibi birçok yazar tarafından farklı dönemlerde ele alınmıştır. Buradan yola çıkarak, farklı kültürlerde aldatan kadına bakış açısının da farklı olduğunu söylemekle birlikte ataerkil bakış açısının hâkim olduğu toplumlarda benzer özellikler gösterdiğini belirtmek olanaklıdır. Bazı farklılıklar olması kültür farklılığının etkisinden kaynaklanmaktadır. Ancak dikkat çekmek istediğimiz bir nokta var ki; bu da farklı kültürel yapıya sahip olsalar da aldatan kadının toplumdan dışlanması ve onun ötekileştirilmesidir.

Kadının toplumdaki konumu her zaman tartışıla gelen bir konudur. Tarihsel sürece göz atıldığında, kadına belli sınırlar içerisinde özgürlük verilmiş ve kadın çoklukla erkeğin denetimine tabi tutulmuştur. Bu yüzden eserlerdeki kadın karakterler eşlerini aldatarak, kendilerine çizilen sınırların dışına çıkmak istemiş ve böylece bir karşı duruş sergilemişlerdir. Bu kadınlar genelde femme fatal (ölümcül kadın) olarak edebiyatta ele alınmış ve kadınlar ataerkil söylem tarafından çizilen şablonun tamamen dışına çıkarak, erkeklerin görmek istediği itaat-kâr, evdeki melek rolünü tepetaklak etmişlerdir. Ele aldığımız bu romanlardaki kadın tiplerini de femme fataldir, çünkü onlar toplumun en önemli olarak gördüğü evlilik kurumunu zedelemişler ve kendilerine atfedilen kutsal annelik, boyun eğen ve sadık bir eş izleğini yok etmişlerdir. İncelenen bu eserlerde de kadın karakterlerin aldatması konu edilir ve bu aldatmadan kasıt evlilik dışı cinsel birlikteliktir. Aldatma ya da yasak aşk denilince ilk akla gelen kadındır, çünkü erkeğin kadını aldatması normal karşılanırken, kadının erkeği aldatması söz konusu değildir hatta düşüncesi bile kabul görmez. Bunun yanıtı açıktır; bu, toplum yapısındaki cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Overton evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı olmayan aldatmanın, çoğunlukla evli kadın ve onun cinselliği üzerinden tanımlanan bir eylem olduğunu yani aldatma denildiği anda akla ilk olarak evli kadının geldiğini, dönemin cinsiyet ve kadın konusundaki önyargısını ve çifte standardını ortaya koyduğunu belirtir (Overton 1996: 5). Kadınların eşlerini aldatmaları eserlerin ana konusudur. Her iki eserde de kadın eş dışında bir erkekle duygusal yakınlık yaşar ve bu yaklaşma beraber olmaya kadar gider. Aldatma konusu eski zamanlardan beri, edebiyatın değişmeyen konularından birisidir (Yalom 2002: 66). Aldatmanın edebiyatın değişmeyen konularından birisi olması, o dönemdeki toplum anlayışı/yapısı ile ilişkilidir. 19. yüzyılda yükselişe geçen burjuva toplum anlayışıyla/yapısıyla aldatma konusu farklı bir anlam kazanır. Kadın aldatmasını konu edinen eserlere bakıldığında, bunlar arasında küçük farklılıklar bulunmakla birlikte, kadın karakterlerin bir erkek tarafından baştan çıkarıldığına ve sonunda felakete sürüklendiğine -çoklukla bu intihar şeklinde yansıtılır- tanık olmak olanaklıdır. Ayrıca bu eserlerde olayların, tarafsız bir anlatıcının bakış açısıyla aktarıldığı da dikkatlerden kaçmaz. Eserlerdeki aldatmanın nedenleri ve sonuçları her ülkenin toplumsal koşullarıyla ilişkilendirilebilir. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* adlı eserinde, maddi geliri yüksek, iki çocuk sahibi ve kendisinden yaşça büyük olan Adnan Bey ile daha iyi yaşam şartları elde edebilmek için evlenen Bihter'in, evliliği esnasındaki yasak aşk anlatılır. Bihter ait olduğu sosyal sınıftan memnun değildir ve sınıf atlamak için Adnan Bey ile evlenir. Bihter'in eşine ihaneti ortaya çıkınca, Bihter daha önce ait olduğu sosyal sınıfın şartlarına dönmek istemediği ve eşini aldattığından toplum tarafından aşağılayıcı tepkilere maruz kalacağını bildiği için, kurtuluş yolunu intihar etmekte görür ve hayatına son verir. Theodor Fontane'nin *Effi Briest* adlı eserinde annesinin etkisi ile çocuk yaşta yani 17 yaşında olan Effi'nin kendisinden 20 yaş büyük olan Kaymakam Baron von Innstetten ile evliliği konu edilir. Bu evlilikte Effi'nin aradığı aşkı bulamaması ve aradığı aşkı başka bir erkekte bularak eşine ihaneti kaleme alınır. Effi ihanetinin ortaya çıkmasıyla birlikte hem ailesi hem de eş tarafından yalnız bırakılır. Yalnızlığa terk edilen Effi hastalanarak ölür.

Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" Adlı Eserinin İncelenmesi

Halit Ziya Uşaklıgil tarafından kaleme alınan ve Türk Edebiyatı'nın klasikleri arasında yer alan *Aşk-ı Memnu* adlı eserde, kendisinden yaşça büyük, dul bir erkek olan, iki çocuk sahibi Adnan Bey ile zenginlik ve lüks yaşam hırsıyla evlenen "Bihter" adındaki genç bir kadın konu edilir. Genç kadın evliliğinde aradığı aşkı ve mutluluğu bulamaz ve hayatındaki en büyük eksikliğin farkına varır. Kadınlığının uyandığını fark eden Bihter, evliliğinde her şeye sahip olmasına rağmen aşk olmadığını anlar. Eşini bir arkadaş gibi sever ama ona âşık değildir. Bu yüzden onunla beraber olmaktan çoğunlukla kaçınır. Bu evliliği yapmak için her şeyi göze almış olsa da bu evliliğin bir hata olduğunu şimdi kabul eder. Hata olduğunu kabullenmesiyle net bir şekilde tüm gerçekleri de görür ve kendisiyle bir iç hesaplaşmaya giren Bihter iç çatışma yaşar. Bu iç çatışma sırasında, ablasını, babasına benzettikleri için kıskandığını hisseder. Annesi babasını aldattığı için annesine benzemek ve eşini aldatmak istemez. Yine de kendisi annesine benzetilir. Her ne kadar annesine benzemek istemese de Bihter'in evliliğinde aşkı bulamayışı, eşine ihanet etmesine neden olur. Eşine ihanet eder ve ihanetinin açığa çıkmasıyla da intihar eder.

Adnan Bey'i istemeyen Bihter ona soğuk davranır ve ona soğuk davrandığının da farkındadır. Bu şekilde davranarak ona haksızlık ettiğini bilir ve bu yüzden suçluluk duyar/vicdan yapar. Adnan Bey'e karşı tavrını ve tutumunu değiştiremez ve kendisini vicdanen rahatsız hisseder. Bu yüzden kendisini kötü hissetmemesi adına eşinin gönlünü almayı dener: "(...) *erkeklik gururunun muahezeleri [darılmaları] öyle celi [açık] bir ifade kesp ederd ki birden Bihter onu tesliyeye [avunmaya], hayır, onu daha ziyade mesut edememekten af talebine lüzum görür (...)*" (Uşaklıgil 2003: 365).

Evliliklerinin başlangıcından beri, kendini, eş ile ilişkiye girdikten sonra kirlenmiş gibi hisseden Bihter, bu durumu analiz etmekten kaçınır ama gerçekle yüzleşmesi uzun sürmez;

Bir müddet bu hissi tahlil etmemek [çözümlememek], bu titreyişlerin altında saklanan müthiş hakikati görmemek istedi, (...) kirlenmiş bir çiçek pejmürdeliği [perişanlığı] duyarak (...) düşünmemek için vücudunu, zihnini susturmaya çalışırdı. (Uşaklıgil 2003: 204).

Bihter, evliliğini bir hata olarak görüp, bunu kabullendikten sonra yaşadığı sevgi eksikliğinin farkına varır. O aşk istediği ve mutluluğunu âşık olmaya bağladığı için, eşi tarafından sevilme ona yetmez. Bir aşk yaşayamazsa öleceğini ama sevmenin de yasak olduğunu düşünen Bihter, sevmek ister ancak eşine ihanet etmek istemez. Böylece kendi içinde çelişkiye düşer.

Adnan Bey'i, oğlu gibi gördüğü Behlül ile aldatan Bihter, ilk anda kendisini lekelenmiş sayarak, bundan sonra görevlerine ve eşine karşı sürekli olarak ihanet edeceğini düşünüp vicdanen kendisini rahatsız hisseder; *"Kocasına karşı, vazifesine karşı, bundan sonra artık herkeşe, (...) hıyanet ederek, (...)"* (Uşaklıgil 2003: 256). Bu durumdan çok rahatsız olan Bihter, eşine her şeyi anlatmayı düşünse de bunu yapmaya cesaret edemez. Ayrıca kendisi için başka bir çıkış/kurtuluş yolu yoktur. Bu yüzden bu yaşadığını devam ettirir. Behlül'de nasıl bir intiba bıraktığı kendisi için eşi üzerinde bıraktığı intibadan daha önemlidir: *"(...) yine o odaya, yine onun kollarına avdet etmemek [dönmemek] mümkün değildir. Behlül'ün hatırasında tesadüfle temellük edilmiş [sahip olunmuş] bir sefile hükmünde kalamazdı; (...)"* (Uşaklıgil 2003: 257). Vicdanen her ne kadar rahatsız olsa da eşine hiçbir şey yaşamamış gibi davranır; *"(...) Bihter hiçbir şey duymayarak, hatta dudaklarında bir asabi tehaşi [çekinme] bile hissetmeyerek kocasını öpmüş (...)"* (Uşaklıgil 2003: 258). Kendini evde de rahat hissetmeyen Bihter, bu durumu herkesin bildiğine dair endişelere kapılır. Bu durum Behlül ile ikinci görüşmesine kadar sürer. Bihter'in hisleri ikinci görüşmeden sonra tamamen değişir. Hayatında Behlül ile yaşayacağı yasak ilişki dışında başka hiçbir şey yokmuş ve önemli değilmiş gibi hisseder. Mutlu olmasına mutludur buna karşın endişeleri ve korkuları da devam eder.

Bu yasak ilişkide çok mutlu olmasına karşın, Behlül 'ün kendi odasında beraber bir gece geçirme talebini Bihter kabul etmez. Kendisine ve eşine ait olan bu odayı, bu yasak ilişki için kullanmaz ve bunun tek bir nedeni vardır: *"(...) kocasına ait olan bu mahremiyet köşesini telvis etmeyecek idi [kırletmeyecekti]"* (Uşaklıgil 2003: 274). Bu teklifi reddetmesindeki temel neden buymuş gibi görünebilir. Ancak asıl neden daha farklıdır; Behlül'ün gözünde aşağılık/adi birisiymiş gibi görünmekten çekince duyar.

Aldatan bir kadın olarak eşiyile yüzleşmeye cesareti olmayan Bihter, en sonunda intihar etmeyi yeğler. Bu durumda aldatan kadına toplumun bakış açısını değerlendirirsek, Adnan Bey'in hizmetkârları aracılığıyla bunun verilmeye çalışıldığı görülebilir. Yapı itibarıyla ahlaki değerlere sıkı sıkıya bağlı olan hizmetçilerden Şakire Hanım durumu önceden sezmiş olacak ki Bihter için de hükme varmaktan çekince duymaz; *"Yaşarsak görürüz a, diyordu; - Bihter'i kastederek - bu kadın beyin başına ne belalar getirecek"* (Uşaklıgil 2003: 180).

Bihter ile Behlül yakınlaştıktan sonra ise, Bihter'in düşünceleri aracılığıyla toplumun var olan değer yargıları verilir; *"Filanın, kocasına bir hıyanetinden bahsedilirken o kızarıp gözlerini indirmeyecek miydi?"* (Uşaklıgil 2003: 257). Bihter ile Behlül, yasak aşklarına başladıktan sonra ise Bihter bu ilişkinin kendisinden hoşlanmayan hizmetçiler tarafından anlaşılabilceği düşüncesiyle, Nihal'in öğretmeni Mlle de Courton'dan ve hizmetçilerden olabildiğince uzak durmaya çalışır. Bihter ayağına dolanan herkesi saf dışı bırakmak ister. Kendisi için tehlike oluşturacak herkesin yalından uzaklaşması gerektiğine inanır.

Gün yüzüne yavaş yavaş çıkan bu ilişkiyi herkesin öğrenmesiyle, neler yaşanabileceğini ve insanların ona nasıl davranacağını Bihter zihninde canlandırmaya çalışır:

(...) [kirli bir fahişe alçılmasıyla] atılacaktı ve iki gün içinde bu vaka bütün halka yayılacak, bu memleketin havasında, etrafında handeler serpererek, çalkalanacaktı. O zaman, Bihter için Firdevs Hanım'ın hayatı başlayacaktı. Etraftan kendisine gülümseyerek bakmak için salahiyet [yetki] bulan gözler açılacak, yalının şehnişinine mektuplar atılacak ve (...) (Uşaklıgil 2003: 505-506).

Buradan anlaşılacağı üzere, aldatan kadın olduğundan, Bihter herkesin nazarında ilişki yaşanabilecek/kurulabilecek adi/basit bir kadın konumuna gelecektir. Eşine ihaneti herkes tarafından öğrenilince, onun yaşamını iğrençleştirmek ve zorlaştırmak için, herkes kendinde bir hak görecektir. O bir kadın olduğundan yaptığı toplum tarafından hoş karşılanacak bir durum değildir. Hatta bu durum topluma göre bir kadın için leke iken, erkek için değildir. Erkek, yaşanan bu yasak aşkta, belirli bir süre sonra kendini kabul ettirirken aynı durum kadın için geçerli değildir. Hatta kadın yaşadığı sürece toplum tarafından damgalanacak ve kocasını aldatan bir kadın olarak hatırlanacaktır. Çünkü toplumun yaklaşımına göre erkeğin elinin kiridir, erkek elini yıkar temizlenir ve ona bir şey olmaz. Erkek için hoş karşılanabilecek bu durum, kadın için geçerli değildir. Ataerkil toplum yapısı bu bağlamda erkeğin yanında yer alarak onu rahatlıkla kabul ederken, kadın için aynı durum söz konusu değildir, çünkü o geleneksel kadın rollerinin yani iyi bir eş, iyi bir anne, sadık bir kadın rolünün dışına çıkmıştır. Kısacası toplumun ihanete bakış açısı olumsuzdur ve ihanete, toplum, erkek tarafından değil, kadın tarafından olumsuz yaklaşmaktadır. Ataerkil toplum yapısı söz konusu olduğundan, evde kadın çocuklarla ilgilenmeli, ev işlerinden sorumlu olmalı, eşinin isteklerini yerine getirmeli ve eşine sadık olmalıdır. Daha fazlasına hakkı olmayan kadın, elinde var olanla yetinmeli, fazlasını talep etmemelidir. Evliliğinde Bihter gibi umduğunu bulamayan kadın, hayatındaki noksanlığı gidermek isteyemez, birisine âşık olamaz ve âşık olsa bile bu aşkı gerektiği gibi yaşayamaz. Çünkü bunu yapmak, geleneksel kadın rolünün dışına çıkmaktır ve ataerkil bakış açısıyla bu durum namussuzluktur. Aldatan kadına toplum tarafından cezası verilecek, ancak buna neden olan etkenler araştırılmaya bile gerek duyulmayacaktır. Ortada bir ihanet söz konusudur ve nedenleri ne olursa olsun kadın göz ardı edilerek cezalandırılacaktır, ne yazık ki kadının payına da bu cezayı kabul etmek düşecektir:

[...] Ve bunları kabul etmek lazım gelecekti. Bunları reddedemeyecekti. Ne salahiyetle? Firdevs Hanım'ın kızı değil miydi? Kocasının evinden kovulmamış mıydı? Bu zillet hayatı boynuna dolanmış bir zincir idi ki onu boğuncaya kadar sürüklemek icap ediyordu. (Uşaklıgil 2003: 506).

Toplumun aldatan kadına bakış açısı eserde genellikle Bihter'in düşünceleri ve hizmetçiler aracılığıyla verilir. Berna Moran, Bihter'in içinde yaşadığı koşulların onu değiştirdiğini belirtir; *"Bihter başta namuslu bir kadındır ve namuslu kalmak için çırpınır; ne var ki içinde bulunduğu koşullar ve yaradılışındaki bir eğilim, onu önüne geçilmez bir zorunlulukla, kocasını aldatan bir kadın yapar."* (Moran 2003: 95)

Ne var ki, kadının aldattığı öğrenildikten sonra, kadının neden aldattığı ve bu aldatma eyleminin altında yatan nedenlerin ne olduğu araştırılmadan; hüküm verilecek, kadın suçlanacak ve hak etmediği davranışlarla karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda kadına ne en yakınları ne de toplum rahat vermeyecektir.

Theodor Fontane'nin "Effi Briest" Adlı Eserinin İncelenmesi

Alman realizminin önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Theodor Fontane (Toprak 2002: 105) tarafından kaleme alınan, Alman Edebiyatı klasikleri arasında sayılan ve gerçek hikâyeye dayanan "Effi Briest" (Öncü 2013: 54) adlı eserde, kendisinden yaşça büyük olan ve annesinin isteği üzerine sevmediği bir adamla evlenen "Effi" adındaki genç bir kadın konu edilir. Evlilikte eşinin sahip olduğu vasıflar, Effi'ye annesinin de söylemleri ile baştan cazip gelse de Effi bir evliliği yürütmek için bunların yeterli olmadığını zaman geçtikçe anlar. Hayatındaki en büyük eksiklik aşktır ve eşine âşık değildir. Aradığı aşkı eşinin de arkadaşı olan Binbaşı Crampas'da bulur ve eşini aldatır.

17 yaşında olan Effi, yaşı gereği çok hareketli bir genç kızdır ve neredeyse hiçbir şeyi ciddiye almayan bir yapısı vardır. Effi çocuk ruhludur. Eşi Baron von Innstetten ise prensip sahibi, duygusal olarak soğuk ve eğitici yönü ağır basan bir adamdır. Baron'un prensiplerine sıkı sıkıya bağlı olması ve Effi'yi sürekli eğitmeye çalışmasına karşın, yine de Effi'ye iyi davranır ve ona çok tolerans gösterir. Buna rağmen Effi Barondan korkar ve çekinir. Yükselme hırsı nedeniyle, özel hayatından çok işlerini ön planda tutan ve eşini bu sebeple çoğunlukla yalnız bırakan Baron, Effi'yi ihmal eder. Effi hamileliği esnasında Kessin'e redif bölge komutanı olarak atanan Binbaşı Crampas isminde bir adam ile tanışır. Evli ve iki çocuk babası olan 45 yaşındaki Crampas ile Innstetten eskiden beri tanışırlar. Görevleri gereği genellikle davetlerde karşılaşan Innstetten çifti ve tam bir Don Juan olan Crampas daha sonraları Effi ile at gezilerine çıkarlar. Çok yoğun çalışan Innstetten bu at gezilerine bazen katılamaz. Yine Innstetten'in katılmadığı bir gezintide Crampas ve Effi birbirlerine yakınlaşmaya başlarlar, çünkü Crampas kadın ruhundan anlayan, eğlenceli, geleneklere fazla değer vermeyen, maceraperest bir adamdır, yani kocasının tam zıttıdır. Crampas ile beraber keyifli vakit geçirse de gizli mektuplaşmaları devam etse de, yine de belirli süre sonra Effi yaşanan bu durumdan rahatsız olur ve büyük bir üzüntü duyar. Daha sonra Effi doktor tavsiyesini ileri sürerek sürekli yürüyüşlere çıkar. Innstetten, Effi ile Crampas'ın arasında bir şeyler olduğunu düşünür ve bunu bir türlü ispatlayamaz. En sonunda başka bir şehre tayinini ister. Effi bu haberi duyunca çok sevinir. Kısa bir süre içerisinde Berlin'e yerleşirler. Karı koca Berlin'e yerleştikten sonra araları daha iyi olur. Berlin'e yerleştikten sonra ilk çocuklarının doğumunun üzerinde 7 yıl geçtiğinde bir çocuk sahibi daha olmak isterler ve Effi bunun için tedavi görmek zorundadır. Bu sebeple Effi ile Innstetten bir süre birbirlerinden ayrı kalacaklardır. Effi'nin gidişinin üzerinden beş hafta geçmiştir ki çocukları Annie merdivenlerden düşerek ufak bir kaza geçirir. Bu kaza sonucunda evdeki yardımcılar telaşa kapılır ve Annie'nin yarasını sarmak için sargı bezi bulmaya çalışır. Bu sırada ellerine bir dizi mektup geçer. Eve gelen Innstetten bu mektupları okuyarak, karısının kendisini Crampas'la aldatmış olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Crampas ile düello yapmaya karar verir ve bu düelloda Crampas ölür. Düello özellikle burada erkek onurunu zedelediği için yapılan bir eylem olarak karşımıza çıkar. Bütün bu yaşananlardan sonra Effi'nin ailesine, Innstetten bir mektup yazarak durumu bildirir ve böylece çift ayrılırlar. Effi'nin ailesi de Effi'ye kucak açmadığı için Effi Berlin'de küçük bir daireye yerleşir. Ve Effi'nin yanında kızının da bakıcısı olan, kızı doğmadan önce evinde çalışması için ikna ettiği hizmetkârı ve sadık dostu olan Roswitha vardır. Roswitha, Effi'nin özellikle kızını görememesinden ve toplum tarafından ötekileştirilmesinden kaynaklanan hastalık sürecinde hep yanında olan sadık bir insan olarak betimlenir. Effi'nin doktoru, Effi'nin ailesine kızlarının ölümüne kısa bir zaman kaldığını açıklayan bir mektup yazar ve bu mektupla birlikte baba ocağının kapıları yeniden kendisine açılrsa da tüm bu yaşananlar sonucunda Effi rahatsızlanarak ölür.

Effi evliliklerinin üzerinden biraz zaman geçtikten sonra eşinin kendisine karşı soğuk olduğundan şikâyet eder; *"Yalnız beni bir kerecik öpebildin. Ama bunu hiç düşünmüyorsun. Bütün o uzun yolda kıpırdamadın bile; kardan adam gibi soğuksun."*(Fontane, 1949: 98). Yeni evli olduklarından, eşinden biraz daha fazla ilgi görmek isteyen Effi, aslında bunun eksikliğini hissettiğini de açıkça belli eder. Eşine, onu soğuk bulduğunu dile getirerek de bunun mesajını direkt vermiş olur.

Kariyerinde yükselmek için hırs yapan Innstetten, bu durumda önüne çıkan her fırsatı değerlendirir ve kendisine yükselmek için yararı dokunacak, yüksek mevkide bulunan insanların gözüne girebilmek adına fazlasıyla çaba sarf eder. Bu uğurda eşini ve evliliğini ihmal etmekten yani ikinci plana atmaktan da çekinmez. Effi ilgiye, sevgiye ve tutkuya aç ve muhtaçtır. Eşi ile olan tartışmasından bunu anlamak olanaklıdır;

Senin arzuların önünde eğildim, uysal davrandım, fakat zannedersen sen de bana karşı daha çok alaka gösterebilirsin. (Fontane 1949: 118). Hayatında aşkın eksik olduğunu hisseder: (...) Effi, kendisine bağlılık gösterilmesinden, neşe ve duygularının tahrik edilmesinden, küçük itina ve iltifatlardan mahrumdu. (Fontane, 1949: 152).

Effi, Crampas ile arasında geçenlerden sonra ikilemde kalır ve iç huzursuzluğu yaşar. Effi'den şüphelenen eşi, Effi'yi konuşturmak için bir oyuna başvurur. Rüyasında Effi ile Crampas'ı gördüğünü söyleyerek, bir araç olarak rüyayı kullanmak niyetindedir. Eşinin lafı nereye getirmek istediğini anlayan Effi, eşinin imalarından kurtulmak için bir hatırlatmada bulunur: *"Binbaşısı kendin gönderdiğini herhalde unutmuş olmalısın."*(Fontane 1949: 248). Zamanında at gezintilerine kendisinin izin vermiş olduğunu da ekler. Bu cümlelerle işin içinden sıyrılmaya çalışan Effi, sorumluluğu tamamen eşinin üzerine yükler.

Karakteri gereği yapmacık davranamayan Effi'nin, son zamanlarda kendisine cazip gelen yasakların, onun doğal davranmasına engel olduğu görülebilir. Vicdanının sesini dinlediğinde, psikolojisi tamamen alt üst olur *"...vicdanımdı... Effi sen mahvoldun."*(Fontane, 1949: 258). Bunu değiştirmek için de herhangi bir girişimde bulunmaz. Vicdanen rahatsız olsa da aynı şekilde davranmaya devam eder; *"Bir gün olan, ertesi gün de aynı şeyin yapılmasını zaruri bir ihtiyaç haline getiriyordu."*(Fontane, 1949: 258). Crampas ile buluşmalarını kolaylaştırmak için her yola başvuran Effi, eşine yalan söyler. Eşinin evde olup olmamasının onun için bir önemi yoktur. Her iki durumda da yürüyüşe çıkışlarını yani Crampas ile buluşmalarını aksatmaz; *"Kendisine tavsiye edilen gezintiyi yapamadığı gün yoktu; ekseriya öğleden sonra Innstetten gazetelerine gömüldüğü vakit genç kadın bu gezintilere çıkıyordu."*(Fontane, 1949: 260).

1 "Effi Briest" adlı eser orijinal dilinden çalışılmıştır. Kitabın Türkçe çevirisi olduğundan alıntılarda Türkçe çevirisi kullanılmıştır.

Barona göre çocukluktan artık çıkmış olan Effi, olgunlaşmıştır. Oysaki Effi'deki değişiklik onun düşündüğü gibi olgunluk değil, eşine karşı hissettiği vicdan rahatsızlığı ve suçluluk duygusudur. Yalnız kaldığı an Effi kendisiyle iç hesaplaşmaya girer: “Evet, kabahatim kalbimde. Fakat, kalbime ağırlık veriyor mu? Hayır.” (Fontane 1949: 335). Girdiği iç hesaplaşma sonucunda, ihanetinden pişmanlık duymadığı sonucunu çıkarır. Herkes tarafından ihanetinin bir gün öğrenileceği korkusu onu rahatsız eder ve herkese yalan söylediği için utanç duyar; (“...): korku, öldürücü bir korku, kabahatimin nihayet bir gün meydana çıkabileceği korkusu. (...) Utanıyorum. (...) Ben sadece hep yalan söylemek ve aldatmak mecburiyetinde bulunduğumdan utanıyorum; (...)” (Fontane, 1949: 335).

Sonunda korktuğu başına gelen Effi'nin, yıllar önce yaptığı hata herkes tarafından öğrenilir ve önüne getirilir. Üstelik en yakınları olan anne ve babası bile onu istemez. Buna rağmen ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için de maddi anlamda ona destek olmayı ihmal etmez. Çevrelerine karşı, kızlarını kabul etmemelerinin nedeni olarak, onun yapmış olduğu hatayı onaylamadıklarını gösterirler: (“...), yaptığını, çok sevdiğimiz biricik kızımızın yaptığı hatayı takbih ettiğimizi herkesin önünde bildirmek istiyoruz.” (Fontane, 1949: 393-394). Ailesinden bunu ummayan Effi annesinin bu sözleri karşısında sarsılır. Effi kendisi hakkında insanların neler düşüneceğini de bilir çünkü kendisi de içinde bulunduğu toplumun bir üyesidir. Hatası ortaya çıktıktan ve düellodan sonra evliliklerini sürdürmek imkânsız olduğundan öncelikle eşyle boşanacaklardır. Üstelik kutsal evlilik kurumunu zedeleyen ihaneti yüzünden çocuğun velayeti babasına verilir; maddi destek olarak anne ve babasının göndereceğinden başka geliri de yoktur, yani kızı Annie'nin ihtiyaçlarına ve masraflarına yetemeyeceğini bilir. Yalnız ve tek başına yaşamak zorunda kalması da en zor olanıdır. Effi, eşinin işleri nedeniyle yıllar önce yalnız kalmış ve bu durumdan şikâyetçi olmuştur; ama şimdi kendi kendisini yalnızlığa mahkûm etmesi kendi hatası yüzündendir.

Effi'nin eşine ihanet etmesi onun yaşadığı saygın toplumsal sınıftan da dışlanmasına neden olmuş ve ailesi tarafından da kabul edilmiş ama en önemlisi kızı Annie ile bütün bağlantısının koparılması onda onarılmaz yaralara yol açmıştır. Effi artık toplum, hatta ailesi tarafından dışlanan bir kadın olmuştur. 17 yaşında kendinden oldukça büyük hatta annesi ile yaşıt olan Baron ile evlenmesinde annesinin etkisi çok fazladır. Çünkü Baron gençliğinde Effi'nin annesi ile evlenmek istemiş ve annesi ise onun yerine toplumsal sınıfta belirli bir statü elde etmiş olan ve kendinden yaşça büyük olan Effi'nin babasını tercih etmiştir. O zamanlarda toy olan ve statüsü olmayan Innstetten artık saygın ve toplum tarafından kabul gören bir konumdadır ve bir zamanlar kendisine talip olan adamın statüsüne bakarak Effi'nin annesi kızını Innstetten ile evlendirmiştir. Effi'nin gözünü boyayan ve onu bu evliliğe ikna eden kişi anne iken, Effi'nin en çok desteğine ihtiyaç duyduğu anda toplum ne der düşüncesiyle kızlarını yalnız bırakmayı tercih eden olarak yine anne karşımıza çıkar.

Genç yaşta evliliğe ikna edilen Effi, evliliğinde aradığını bulamamış ve hayatındaki noksanlığı gidermek adına çetin sonuçlar doğuran yanlışlar yapmıştır. Bunun (ihanetinin) bedelini ise hayatıyla ödemiştir. Innstetten'in sahip oldukları, Effi'ye baştan annesinin söylemleriyle çekici gelse de zamanla bir evliliği yürütmek için bunların yeterli olmadığını anlar. Hayatındaki en büyük eksiklik aşktır ve eşine de aşık değildir. Aradığı aşkı Binbaşı Crampas'da bulur ve eşini aldatır. Bu durumda aldatan kadına toplumun bakış açısını değerlendirirsek, Innstetten bu meseleyi çözenin tek yolunun düello olduğunu düşünür; başka seçenek yoktur, çünkü bir erkek olarak onuru zedelenmiştir ve toplumun kendisini nasıl konumlandıracağı her şeyden üstündür. Effi cephesinde ise olay daha farklıdır. Annesinin mektubu Effi'nin bundan sonra hayatını nasıl devam ettireceği ve hayatında nelerle karşılaşacağı hakkında bilgi verir. Toplumun aldatan kadına yaklaşımı bu bilgilerde verilir. Effi her şeyden önce Hohen-Cremmen'e ailesinin yanına iki nedenden ötürü dönmeyiz; Öncelikle Effi için Hohen-Cremmen gibi küçük bir yerde yaşamak büyük şehirde yaşamaktan daha zordur. Fark edilmemek adına, böyle hatalar yapan insanlar için büyük şehirde yaşamak daha münasiptir: “En iyi bir şekilde ancak Berlin'de yaşamak kabildir (büyük bir şehir böyle hallerde en müsait yerdir); orada, kendilerini normal hayattan mahrum eden birçok kimselerden biri de sen olursun.” (Fontane, 1949: 393). Ayrıca anne ve babası kızlarının yaptığı hatayı bağışlayarak ona kucak açarlarsa, bunun kendilerini toplumdan soyutlamak anlamına geldiğini dillendirirler. Her iki nedenden ötürü baba ocağına dönmeyen Effi büyük şehirde yaşarken de temkinli olması gerektiğinin farkındadır. Göze batacak şekilde yaşar ise toplumun tepkisini alacaktır: “Münzevi bir hayat sürmen lazım; bunu istemediğin takdirde her halde muhitinin seviyesinden aşağıya inmek mecburiyetinde kalırsın.” (Fontane, 1949: 393). Annesinin tavsiyesi üzerine Effi Berlin'de sıradan bir yaşam sürmeye başlar. Kendini bir türlü oyalayamamasını kendine dert edinen Effi, can sıkıntısını gidermek istese de konumu nedeniyle hayır kurumlarında gönüllü görev almasının bile imkânsız olduğunu söyler; (“...), faydalı olabileceğim öyle bir derneğe girmek isterdim. Fakat, bunu akla bile getirmek caiz değil; oradaki hanımlar beni kabul etmez, isteseler de kabul edemezler.” (Fontane 1949: 410). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere toplumun her katmanında hatta kendi hemcinsleri tarafından bile dışlandığını görmek olanaklıdır. Yani ataerkil söylemi göz ardı eden ve onların çizdiği kalıpların dışına çıkan kadını dışlama politikası, kendini her alanda göstermektedir. Effi yaptığı hata nedeniyle toplum tarafından dışlanır. Annesi ve babası, Effi'yi affederek ona kucak açarlarsa bir nevi dış dünyaya tani topluma kapılarını kapamış olacaktır. Tüm bunlar ışığında, Effi'nin genç yaşta evlendirilmesinin, onu hata yapmaya, yani eşini aldatmaya sürüklediğini belirtmek olanaklıdır. Bunda eşinin ilgisizliği, ihmalleri ve evliliğinde aradığını bulamayışı da etkindir. Toplum ise eşyle ilgilenmeyen, onu ihmal eden ama mesleğinde kariyer basamaklarını bir bir çıkan ve ilkeleri gereği düello yapan Innstetten'i yaptığının doğruluğunu methederek yüceltir. Aynı toplum, aldatan ve suçlu olan kadına kendini savunma hakkı bile tanımaz. Hatta nedenini ve niçinini araştırmadan kadını dışlar ve onun hayatla tüm bağlantılarını keser. Üstelik kadının elinden en doğal hakkı olan çocuğunu görme hakkını da alır.

III. Her İki Eserin Karşılaştırılması

Bu iki eserde de eşlerin birbirleriyle evlenme nedenleri, birbirlerine karşı tavırları/tutumları ve toplumun aldatan kadına bakış açısı arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu eserler kendi kültürleri içerisinde, dönemin önemli yazarları tarafından kaleme alınmış klasik birer eser olarak kabul edilir. Klasik olan bu eserlerde, çeşitli nedenlerle kendilerinden yaşça büyük olan erkeklerle genç yaşta evlenen ve evliliklerinde aşkı bulamayan kadınların, eşlerini aldatmaları, bunun sonucunda başlarına gelen olaylar ve hazin sonları konu edilir.

Effi ve Bihter aynı nedenleri göz önünde bulundurarak evliliklerini gerçekleştirir. Daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak için, annelerinin etkileri ve eşleri olacak erkeklerin konumları, onları bu evlilikleri yapmaya iter:

İşte, işte, bütün o çılıncasına sevilip de alınamamış şeyler, işte onlar ihtiyarının [isteğinin] önünde en küçük bir emeline münkad [boyun eğme] ve amade bekliyor, (...) (Uşaklıgil 2003: 48). “(...) mevki ve karakter sahibi bir adam (...) herkesin kırk yaşında nail olabildiği bir mevkie yirmi yaşında erişebilirsin. (Fontane, 1949: 20).

İki anne arasında hem benzerlik hem de farklılık vardır. Bihter, annesi Firdevs Hanım'ın Adnan Bey'e olan ilgisini bilir, çünkü Adnan Bey Bihter'i görüp beğendiğinde sıklıkla karşılaşır ve bu karşılaşmalardan Firdevs Hanım kendi yaşına uygun bir yaşta olan Adnan Bey'in kendisiyle ilgilendiği düşüncesine kapılır. Aslında Adnan Bey'in hem zengin hem de saygın konumda olması Firdevs Hanım için çok önemlidir. Adnan Bey'in kendisi ile değil de kızı ile ilgilendiğini öğrendiğinde hayal kırıklığına uğrasa da yine de kızı için iyi bir eş olduğunu düşünür. Bihter ise annesini değil de kendisini tercih eden Adnan Bey'in teklifini sanki annesini biraz da kıskandırmak için kabul eder. Effi'de ise zaten Instetten gençliğinde annesine evlilik teklif etmiş ama annesi toplumsal statüsü olmadığı için bu teklifi reddetmiştir. Anne Briest kızının bu talibini kaçırmaması için elinden gelen her şeyi yapar ve Effi'yi evliliğe ikna eder.

Eşlerine âşık olmayan Effi ile Bihter, herkesi sevdikleri gibi eşlerini severler; *"Niçin onu sevmiyeyim? Hulda'yı seviyorum, Berta'yı seviyorum, Herta'yı da seviyorum (...) nazımı çeken herkesi severim. Geert de pekâlâ benim nazımı çekecek."* (Fontane 1949: 45). Eşlerin birbirlerine karşı tavırlarının/tutumlarının benzerlikler göstermesinin yanı sıra, kadınların evlenme nedenleri de eşlerini aldatma nedenleri de benzerlikler gösterir. Evliliklerinde umdukları aşkı bulamayan Effi de Bihter de buldukları ilk aşkın yakasına yapışırlar. Aradıkları aşkı bu şekilde bulan Bihter ve Effi bütün tehlikeleri göze alarak eşlerini aldatır. Eşlerini aldatan bu kadınlar, ihanetin kabullenilebilecek bir durum olmadığı ve toplumun kendilerine aldatan bir kadın olarak nasıl bir rol biçtiklerinin de bilincindedirler. Yaşadıkları bu yasak aşk bir taraftan onları mutlu ederken, diğer taraftan psikolojilerini olumsuz etkiler.

Her iki eserde farklı kültürlerin ürünü olmasına rağmen, aldatan kadına toplumun yaklaşımı/bakış açısı da eserlerde benzerlik gösterir. Eşlerini aldattıkları için kendi içlerinde sürekli bir huzursuzluk hisseden Effi ve Bihter, ihanetleri nedeniyle kızarırlar/utanırlar. Her ikisi arasında bu açıdan da bir benzerlikten söz edilebilir. İhanetinin yükünü yüreğinde taşıyan/hisseden Bihter, aldatmadan söz açıldığında ister istemez yaptığının ağırlığı altında kızarır. Effi ise katıldığı bir toplantı sırasında Bayan Padden'in kendisine söylediklerinin etkisiyle kızarır; *"Filanın, kocasına bir hıyanetinden bahsedilirken o kızarıp gözlerini indirmeyecek miydi?"* (Uşaklıgil, 2003: 257). *"Genç kadının başına kan çıkmış gibi, yüzü kıpkırmızı olmuştu; (...)"* (Fontane, 1949: 254) Bunun yanı sıra yaptıkları hatanın içinde yaşadıkları toplum tarafından nasıl değerlendirileceğini ve kendilerini nelerin beklediğini de az çok tahmin ederler. Yaptıklarının sonuçlarına katlanmayı seçen Effi, Bihter'e göre eşini aldatmasını daha ağır öder.

Effi ile Bihter'in yaşadıkları her ne kadar benzerlikler gösterse de farklı kültürlerin eserleri olmaları sebebiyle farklılıklar da söz konudur. Olayın gerçekleştiği toplumsal sınıf benzerlik gösterirken, toplumların değer yargıları ve kültürel yapıları, birbirinden farklılık gösterir. Kültürel ortamları farklı olan Effi ve Bihter'in yaşadıkları arasında farklılıklar söz konusudur. Bihter, evliliğinde annesini karşısına alarak kendi iradesiyle evliliğini gerçekleştirirken; *"Ne vakitten beri kızlar annelerine karşı izdivaç hakkında serbest lakırdı söylemeye başladılar?"* (Uşaklıgil, 2003: 56), Effi evliliğinde kendi iradesiyle değil, annesinin etkisi sonucu karar verir; *"(...); şimdi kendisinin yerine kızı geçmişti."* (Fontane, 1949: 21) Effi'nin eşi tam bir işkolk olduğundan ve işinde daha iyi bir statü elde etmek için sürekli çalıştığından, Effi'yi ihmal ederken, Bihter'in eşi Adnan Bey, Bihter'i hiç ihmal etmez. Bihter'e nazaran daha deneyimsiz bir karakter olan Effi, eşi karşısında kendisini sürekli eksik ve küçük hisseder. Bu yüzden ona karşı temkinli yaklaşır; *"(...) herhalde sana çok çocuk gibi geliyor yahut hiç değilse beni çok saf buluyorsun, değil mi?"* (Fontane, 1949: 121)

Gerek Türk toplum yapısında gerekse Alman toplum yapısında evli bir kadının ihaneti hoş karşılanmaz. Ancak toplumların olaya bakış açılarında farklılıklar söz konusudur. Her kültürün aldatma olayına yaklaşımı da bunu tolere etme durumu da birbirinden farklıdır. Bihter'in düşüncelerinden hareketle, Türk toplumunda Bihter'in eşine olan ihaneti ortaya çıktıktan sonra, sürekli başkaları tarafından rahatsız edilecek olması açıktır. Ne de olsa o eşini aldatan bir kadın ve bu konuda ünlenmiş Firdevs Hanım'ın kızıdır. Her iki neden de onu rahatsız etmeleri için, başkalarını haklı çıkarmaya yeterlidir. Hiç kimsenin Bihter'in uğrayacağı rahatsızlığa maruz kalmayacağı açıktır: *"O zaman, Bihter için Firdevs Hanım'ın hayatı başlayacaktı. Etraftan kendisine gülümseyerek bakmak için salahiyet [yetki] bulan gözler açılacak, yalının şehnişinine mektuplar atılacak (...)"* (Uşaklıgil, 2003: 505-506). Bihter'in bu tarz rahatsız edilme durumuna Effi'de rastlanmaz. Türkiye'de tolere etme durumu neredeyse söz konusu bile değildir. Ancak Almanya'da bu tolere etme durumu Türkiye'ye göre biraz daha esnekler. Türkiye'de aldatan kadına neredeyse yaşam şansı tanınmaz ve aldatan kadının yaşam alanı daraltılır. Buna karşın Almanya'da aldatan kadın tamamen toplumdan dışlanabilir, Türkiye'deki aldatan kadınla arasında yaşam alanı açısından farklılık vardır. Almanya'da aldatan kadına ailesi dâhil herkes sırt çevirir. Kendi çocuğunu görmesine izin verilmez. Buna karşın büyük şehirde sıradan bir hayat sürdüğü sürece kimse tarafından rahatsız da edilmez. Ama Türkiye'de aldatan kadının kendi başına bir hayat kurması zordur, sürekli taciz edilecektir. Her iki eserde de geçen aldatma olayı ve aldatmayı gerçekleştiren kadınların yaşadıkları, her bir eserin ait olduğu kültürel ortamı yansıtır. Evlenme nedenleri ile aldatma nedenleri her ne kadar benzerlik gösterse de toplumların yaklaşım tarzları sahip oldukları kültürel değerler nedeniyle farklıdır.

Sonuç

Günümüzde birçok anlamda ve alanda karşımıza çıkan aldatma, kavram olarak bir kimsenin dolaylı olarak ya da doğrudan bir başka kimseyi kandırması olarak yorumlanabilir. Burada ele alınan aldatma, evlilik içi gerçekleşen aldatma yani zinadır. İncelediğimiz eserler, Almanya ve Türkiye'nin 19. yüzyıl yaşam koşullarından kesitler sunar. Aile ve birey ilişkileri, orta tabakanın bir üst düzeyindeki insanlar arasında resmedilir. Eserlerde eşlerini aldatan kadınlar, ihaneti tamamıyla bireysel nedenlerle gerçekleştirirler. Bu ihanete yol açan nedenler ise, aradaki yaş farkı, bu yaş farkının doğurduğu tatminsizlikler, sevmeden evliliği gerçekleştirme, eşine âşık olamama şeklinde sıralanabilir. Daha iyi yaşam koşulları elde edebilmek, evleneceği kişinin statüsünden yarar sağlayabilmek ve sınıf atlayabilmek gibi toplumsal nedenlerle evliliklerini gerçekleştiren kadınlar, bireysel tatminsizlikleri nedeniyle eşlerini aldatırlar. Görüldüğü gibi bireysel nedenler ile evlenme nedenleri örtüşmediğinde aldatma kaçınılmaz olur. Bir başka deyişle; mutlu olmayan kişi mutluluğu yakaladığına inandığında aldatma kaçınılmazdır.

Tepki çekecek yanlış bir hareket olan ve hiçbir dönemde toplum tarafından hoş karşılanmayan aldatma söz konusu olduğunda, erkeğin eşini aldatmasının geçiştirildiği, kadının eşini aldatmasının ise ağır sonuçlar doğurduğu görülebilir. Her şeyden önce bir eş ve bir anne

olarak ailenin temel direği sayılan kadın namuslu/ahlaklı olmak zorundadır. Bunun dışında hareket eden kadını toplum kabullenmez, hat-ta dışlar. Toplumun hiçbir kesiminde eşini aldatan kadına iyi gözle bakılmaz. Kadının bu ihanetinin altında yatan nedenler araştırılmadan hüküm verilir. Kadın ise ihanetinin başkaları tarafından öğrenildikten sonra kendisini nelerin beklediğini bilmektedir. Yaşadığı toplum ona dayanılması güç tepkilerde bulunacak, ona kendini savunma hakkı bile tanımayacaktır.

Her toplumda ve toplumun her tabakasında geçerli olan değer yargılarını bu eserlerde görmek mümkündür. İster Türk ister Alman toplu-mu olsun, evli olan eşlerden birisi bir diğerini aldattığında, toplum tarafından aldatan taraf tepkilere maruz kalır. 19. yüzyılda eşine ihanet eden bir kadına hiçbir toplumda hoşgörü ile yaklaşılmadığı, incelenen eserlerde görülmektedir. Kadın kendisi için kurtuluş yolu olan intiharı seçmediyse, çok ağır cezalandırılmalarla karşı karşıya kalır. Toplum tarafından her şeyden önce yalnızlığa terk edilir. Toplumun hiçbir kesimi ile iletişimi kalmaz. Kocasını evliliğe son verir ve bu durumda herhangi bir hakka da sahip olamaz. Çocuğunu görme hakkı bir anne olarak elinden alınır. Hatta kendi ailesi tarafından bile istenmez duruma gelir/dışlanır. Yine toplumun tepkisini çekmemek adına bu yapılır. Eğer eşini aldatmasına rağmen, ailesi kızını bağrına basarsa toplumun tepkisiyle karşı karşıya kalacaktır.

Ele alınan eserlerden çıkarılacak sonuç, hangi yüzyılda, hangi toplumda, toplumun hangi tabakasında olursa olsun eşlerden birinin diğ-e-rini aldatmasının onay verilecek bir durum olarak görülmediğidir. Her biri ayrı bir topluma ve kültüre ait olan bu eserlerde, her ne kadar işledikleri aldatma motifi ortak olsa da toplum ve kültür etkisiyle işleniş ve okura yansıtılması birbirinden farklılık gösterir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akyıldız Ercan, C. (2014). *Cinsiyetin Toplumsal Rol'deki Yeri-Elfriede Jelinek'in Seçilmiş Romanlarında Kadınlık*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Fontane, T. (1949). *Effi Briest*. Alman Klasikler: 62. MEB Yayınları.
- Fontane, T. (2014). *Effi Briest*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Moran, B. (2003). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1/Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*. İletişim Yayınları. İstanbul. 15. Baskı.
- Öncü, M. T. (2013). Der Umgang des Übersetzers mit mehrsprachigen Texten am Beispiel von Theodor Fontanes Effi Briest. *Humanities Sciences*, 8(1), 51-71.
- Uşaklıgil, H. Z. (2003). *Aşk-ı Memnu*. Özgür Yayınları. İstanbul. 3. Basım.
- Toprak, M. (2002). Theodor Fontanes Realismuskonzept. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 105-119.
- Overton, B. (1996). *The Novel of Female Adultery: Love and Gender in Continental European Fiction, 1830-1900*. London: Macmillan Press.
- Yalom, M. (2002). *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, İstanbul: Çitlenbik Yayınları.

Structured Abstract

In this study, German writer Theodor Fontane's novel *Effi Briest* published in 1895 and Turkish writer Halit Ziya Uşaklıgil's novel *Aşk-ı Memnu* (Forbidden Love) published in 1901 are discussed. In these novels, the lives of Effi and Bihter, the women who cheat on their husbands by confronting the patriarchal discourse, are examined. Here, it can be seen that male writers, reflecting the profile of women within the boundaries of the patriarchal mentality, give the message to the women who oppose it, what kind of disaster they may face. As in the works we have discussed, we witness that women who go beyond the boundaries of patriarchal discourse are punished and have to choose death in some way. With this situation, which is a conscious choice of male writers, it is shown to women what the sanctions will be if they enter into an extra-marital affair, that is, they will face exclusion from the society.

In these works, in which the image of the woman of the period is drawn, the common point is the cheating of the woman/the woman who cheats. The cheating of a young woman who could not find the love she was looking for in her marriage, has been discussed by many authors in different periods. From this point of view, it is possible to say that the point of view of cheating women in different cultures is also different, but it can be stated that it shows similar characteristics in societies where the patriarchal perspective is dominant. There are some differences due to the effect of cultural difference. However, there is a point we would like to draw attention to; this is the exclusion of the cheating woman from the society even though they have a different cultural structure and her marginalization.

The position of women in society is always a controversial issue. Looking at the historical process, women were given freedom within certain limits and women were mostly subject to the control of men. For this reason, the female characters in the works deceived their spouses and wanted to go beyond the boundaries drawn for them, thus exhibiting a stance. These women are generally discussed in the literature as "mortal women", and they completely deviated from the pattern drawn by the patriarchal discourse and turned the obedient, angelic role in the house that men wanted to see. The female characters in these novels we have discussed are also in the category of fatal women. Because they have damaged the institution of marriage, which society sees as the most important, and they have destroyed the theme of holy motherhood, a submissive and faithful wife attributed to them. In these analyzed works, the deception of female characters is the subject and what is meant by this deception is sexual intercourse outside of marriage. When it comes to cheating or forbidden love, the first thing that comes to mind is the woman, because while it is considered normal for a man to cheat on a woman, it is out of the question for a woman to cheat on a man, and even her thought is not accepted. The answer is obvious; This is due to gender inequality in the social structure.

The main subject of the works is that women cheat on their spouses. In both works, the woman experiences emotional intimacy with a man other than her husband, and this rapprochement goes as far as being together. The subject of deception has been one of the unchanging subjects of literature since ancient times. The fact that deception is one of the unchanging subjects of literature is related to the understanding/structure of society at that time. The subject of deception gains a different meaning with the understanding/structure of bourgeois society that started to rise in the 19th century. When we look at the works dealing with female deception, it is possible to witness that the female characters are seduced by a man and eventually dragged into disaster - this is mostly reflected as suicide - although there are slight differences between them. In addition, it does not escape attention that the events in these works are narrated from the perspective of an impartial narrator. The causes and consequences of deception in the works can be associated with the social conditions of each country. In Halit Ziya Uşaklıgil's work called *Aşk-ı Memnu*, the forbidden love during the marriage of Bihter, who was not satisfied with the social class she belonged to and got married to Adnan Bey, who was older than her, had two children, and had a high financial income, was told for better living conditions. When Bihter's betrayal of her husband is revealed, it can be seen that she does not want to return to the conditions of the social class before her marriage and that she has cheated on her husband, so she sees suicide as the solution and ends her life in order not to be exposed to the humiliating reactions of the society. In Theodor Fontane's work called *Effi Briest*, it is told that Effi, who was 17 years old due to the influence of her mother, married the District Governor Baron von Innstetten, who was 20 years older than her, and could not find the love she was looking for in her marriage and found the love she was looking for in another man and betrayed her husband. When Effi's betrayal is learned by her husband, Effi is left alone by both her husband and family, and she falls ill and dies.

Today, cheating occurs in many senses and fields. As a concept, it can be interpreted as deceiving another person directly or indirectly. The deception discussed here is adultery, that is, deception within marriage. The works we have examined present sections from the 19th century living conditions of Germany and Turkey. Family and individual relationships are portrayed among people at the upper level of the middle strata. In the works, women who cheat on their spouses commit the betrayal for purely individual reasons. The reasons leading to this betrayal can be listed as the dissatisfaction caused by the age difference, the marriage without love, and the inability to fall in love with one's spouse. Women who marry for social reasons such as getting better living conditions, benefiting from the status of the person they will marry, and jumping in class, cheat on their spouses because of their individual dissatisfaction. As it is seen, when the reasons for marriage and individual reasons do not coincide, cheating becomes inevitable. In other words; Cheating is inevitable when the unhappy person believes that he has achieved happiness.

Deception is a wrong move that will attract a reaction and is not welcomed by the society at any time. While the man's cheating on his wife is glossed over, the woman's cheating on her husband has serious consequences. First of all, as a wife and mother, the woman, who is considered the main pillar of the family, has to be honest. Society does not accept or even excludes women who act outside of this. A woman who cheats on her husband is not considered well in any part of society. A verdict is given without investigating the underlying causes of the woman's betrayal. The woman, on the other hand, knows what awaits her after her betrayal is learned by others. The society he lives in will give him unbearable reactions and will not even give him the right to defend himself.

Every society has value judgments and these value judgments are valid in every layer of society. Whether it is Turkish or German society, if one of the married couples cheats on the other, the cheating party faces reactions from the society. It is seen in the works examined that a woman who cheated on her husband in the 19th century was not approached with tolerance in any society. If the woman does not choose suicide, which is the way of salvation for her, she will face severe punishments. First of all, she is left alone by society. He has no contact with any part of the society. Her husband terminates the marriage, and in this case he cannot have any rights. As a mother, her right to see her child is taken away. She is even ostracized by her own family. The main reason for this is not to attract the reaction of the society again. If her family embraces her daughter despite cheating on her husband, she will face the reaction of the society.

The conclusion to be drawn from the works discussed is that it is not seen as an acceptable situation for one of the spouses to cheat on the other, regardless of which society, which stratum of the society, and which century. Although the deception motif is common in these works, each of which belongs to a different society and culture, the way they are processed and reflected to the reader by the influence of society and culture differ from each other.